

FELSŐ-MAGYARORSZÁG SAJTÓJA A MILLENNIUM IDŐSZAKÁBAN

BERECZ JÓZSEF

A kiegyezéstől a millenniumig terjedő szűk három évtized vidéki hírlapirodalmáról régióink két sajtóorgánuma is – egymástól függetlenül – ugyanazt a látetelet adja közre. A Rimaszombaton megjelenő *Gömör-Kishont vármegyei közlöny* 1896. április 9-i számának címlapján közölt történeti számvetésben a következőket olvashatjuk: „1867 után alig volt hazánknak olyan vármegyéje, mely szükségét ne érezte volna annak, hogy székhelyéről a társadalmi eszmék kiáramlását mentől hathatósabban elősegítő organumot létesítsen s a szükség kényszerítő hatása alatt már a hetvenes évek elején mindenféle tömörülni látjuk a tollforgató egyéneket oly célból, hogy a politikai viszonyok által új fejlődésnek induló magyar társadalmat vezérlő eszmékkel lássák el s e révén arra a művelt színvonalra emeljék, melyre a nyugateurópai népek társaságában szükség van ... minden megyének és városnak a saját jól felfogott érdekei követelték meg a helyi sajtó létesítését, mely közvetlenül az illető vidék céljainak állt szolgálatában.”

A Kassán megjelenő *Felsőmagyarország* pedig 1896. május 19-i számában – a legkorábbi ottani hírlap, az *Abauj-Kassai Közlöny* negyedszázados jubileumi ünnepségeről tudósítva – szintén közöl sajtótörténeti visszatekintést, megállapítva: „Még ezelőtt ötven évvel Magyarországon a mai fejlett zszurnalisztikának nyomai sem voltak jóllehet akkoriban már kezdtek lapok keletkezni, s oly férfiak vezették a szerkesztői tollat, kiket a nemzet nagyjai közé emelt.” Az eszmemuttatást azzal folytatja, hogy a 67 utáni korszak „teremtette meg azt a mai zszurnalisztikát, amely csakugyan valódi nagyhatalom ... Az elfojtva volt nemzeti erő felbuzdulása hozta létre a ... számtalan akkor keletkezett hírlapot.”

Csakhamar jelentkezett azonban a nagy nekibuzdulás után a visszahatás. A gömöri lap idézett cikke erről is számot ad: „... az ezen időszakban országszerte megindult vidéki hírlapok alig egy-két évi fennállás után majdnem mind megszűntek.” Ennek okai közt elsőként említi a cikk az anyagi erők hiányát: „... a kiadók nem merték tőkéiket bizonytalan sikerű vállalatokba fektetni”. Gyér volt az olvasóközönség is, mert sokan ragaszkodtak ahhoz „a múltból örökölt szokáshoz”, hogy szellemi igényeiknek kielégítésére inkább a szomszédtól kértek kölcsön újságot. „Hozzá járult még harmadikul az, hogy a közlekedési eszközök fellendülésével a fővárosi napi sajtó úgy szólván naponként fokozottabb mértékben küldte szét saját produktumait s ez által a vidéki sajtó fejlődését nagy mértékben csökkenté.”

A gömöri példánál maradva: a vármegye első hírlapja 1871-ben *Gömöri lapok* címmel Rozsnyón jelent meg, itt hat számot ért meg. Aztán a szerkesztői és kiadói jogot Bernolák Nándor rimaszombati ügyvéd szerezte meg, átvitte a lapot a megye székhelyére, ahol egy ideig a megye hivatalos lapjaként is szerepelt, de a megye tekintélye is csak 1874 tavaszáig éltette. Ekkor címet és szerkesztőt változtatott, ám *Felvidéki közlöny*ként csak ugyanazon év júniusáig vegetált. Megint fejlécet cserélt, s *Gömör* címmel

1876-ig húzta ki. Az utód hetilap *Rimaszombat és Vidéke* elnevezéssel indult 1877-ben, s 1879-ben szűnt meg.

Csak 1880 júliusában sikerült, körültekintőbb alapozással létrehozni *Gömör-Kis-hont* címmel azt a hetilapot, amely tartósnak bizonyult, s a millennium idején már a tizenhetedik évfolyamát jegyezhetette.

A kezdeti időszakban hasonlóan hányatott sorsú a zempléni sajtó is. Pedig Sátoraljaújhelyen – Miskolcot és Kassát megelőzve – már 1864-ben kivívta a közigény a helyi hetilap, a *Zempléni Híradó* megjelentetését. Ez a terepelőkészítő sajtóorgánium azonban csak 1868 elejéig élt.

Utódja 1870. szeptember 30-án indult *Hegyalja* címmel, ezt 1871 elején *Zemplénre* változtatja, 1878. december 17-től 1879 végéig *Zempléni Lapok* elnevezés szerepel a fejlécén, 1880 elejétől ismét – s immár véglegesen – *Zemplén* a lap címe. Tartós fennmaradását főleg annak köszönheti, hogy a nyolcvanas évektől Zemplén vármegye hivatalos lapjaként jelenik meg. (Kuriózumként ide kívánczok, hogy a *Zemplén* az egyetlen hírlap régiókban, amely 1880-tól, eredeti címét megőrizve, a történelmi változások sorát átvészelve 1944. október végéig megjelent.)

Viszonylag előnyösebb körülmények között jelenhettek meg a tárgyalt időszakban a nagyobb hazai városok között számon tartott Kassa és Miskolc hírlapjai.

Kassáról szólva vitatkozni vagyok kénytelen az Akadémiai Kiadónál 1985-ben megjelentetett *A magyar sajtó története* című nagymonográfia II/2. kötetének 55. oldalán közölt sommás általánosítással, amely szerint „A Felvidéken, az ország északi peremterületén elhelyezkedő városok közönsége nem magyar nyelvű politikai lapokat olvasott ... az olvasni tudó magyar anyanyelvűek ... Kassán is csupán 36 százaléknyi réteget alkottak, amelyre, mint potenciális, hírlapokat olvasó csoportra egyáltalán elvileg számítani lehetett. Ezért a kiegyezést követő években e vidéken sikeres, hosszú életű hírlapi vállalkozások magyar nyelven nem keletkeztek.” A valóság ezzel szemben az, hogy a kassai polgárság információigénye az említett időszakban három magyar nyelvű hírlap – az *Abaúj-Kassai Közlöny*, a *Felsőmagyarország* és a *Pannonia* – tartós megjelenését tette lehetővé, s amint már a bevezetőben említettük, közülük az *Abaúj-Kassai Közlöny* a millennium idején már a 25. évfolyamát jegyezte. A *Felsőmagyarország* pedig a tizenkettediket. S éppen az utóbbiban megjelent, az idősebb laptárs jubileumáról szóló részletes tudósításban ezt is olvashatjuk: „... a lap azóta huszonöt éven át szakadatlanul szolgálja a magyarság, a város ... érdekeit”. Önérzetesen hozzáfűzi még: „A mi társadalmunknak nincs sajátosabb terméke a hírlapnál és nincs olyan intézmény, mely oly rövid idő alatt ... befolyásnak oly nagy mérvét érte volna el, mint a sajtó. A hatalomra jutott polgári osztály szabadságának ... a sajtó képezi legelső kifejezését és leghathatósabb védelmi eszközét.”

A jubiláló lap irányultságát kifejezésre juttatja szerkesztője, *Ladomérszky Gyula*, aki közölt felszólalásába beleszövi – anélkül, hogy megnevezné, kitől idéz – Kossuth Lajos hitvallását a sajtóról: „a hírlap óramutató a nemzet életében, hajnalcsillaga a világosság napjának, izzadó munkása a jövőt előkészítő jelennek ... korholója minden nemtelennek és aljasnak, őre a jogszerűségnek, ... zászló, mely köré szellemi tábort ütnek azok, kiket egyenlő elvek vezetnek...”.

Miskolcon is három hírlap volt jelen a millennium évében. A rangidős *BORSOD-Miskolci Értesítő* ekkor lépett a 30. évfolyamába, a *Borsodmegyei Lapok* 1881 óta jelent meg folyamatosan, a *Szabadság* 1892-ben indult.

A *BORSOD-Miskolci Értesítő*, fejléce szerint „Társadalmi érdekeket képviselő és vegyes tartalmú heti közlöny” Borsod vármegye és a Borsod-megyei Gazdasági Egylet

hivatalos lapja volt. Szerdánként jelent meg. Kézdetben kiegyezés párti, szabadelvű lap. Kiadó-tulajdonosa 1896-ban is az a *Forster Rezső*, aki 1879-ben vette át az újságot az alapító tulajdonos és szerkesztő *Rácz Ádámtól*. Forster Rezső – aki Cegléden született – életpályáján Miskolc már a sokadik állomás. Az 1850-es években Pesten volt nyomdász, a *Hölgyfutár* című irodalmi, társasági és divatlap főszerkesztője, de már ekkor szépirodalmi ambíciók is fűtötték. Két novellája meg is jelent – bár még névalírás nélkül – az általa szedett lapban. Nyomdász szakmai ismereteit néhány évig Németországban gyarapította, miközben több pesti lapnak külföldi tudósítója volt. Hazatérését követően Sárospatakon lett nyomdász. Egy ideig az ő nyomdájában jelent meg a *Sárospataki Füzetek*, a korszak egyik legrangosabb tudományos folyóirata. A hatvanas évek elején ő a kiadó-tulajdonosa a *Zemplén megyei Híradó* című hirdetés újságnak, s ezt alakította át az ottani első megyei hírlappá, *Zempléni Híradó* címmel, 1864 derekán. Miskolcra 1878-ban került, s tárgyalt korszakunkban ő a borsodi sajtó egyik vezéralakja. Itteni korszakában a másik szabadelvű helyi hírlap, a *Borsodmegyei Lapok* felelős szerkesztője is. Ez az újság hetente kétszer jelent meg. Akkurátusan részletező fejléce szerint „Politikai, társadalmi, közgazdasági és vegyestartalmú közlöny. A Miskolci Kereskedelmi és Iparkamara ... a Miskolci Ipartestület és a Miskolci Kereskedők és Kereskedő Ifjak hivatalos közlönye”.

A megye és Miskolc ellenzéki lapját, a *Szabadságot* a függetlenségi és 48-as párt helyi szervezete alapította 1892-ben. A „lapfenntartó bizottság” tagja volt például a miskolci közélet jeles személyiségei közül *Bársony János*, *Bizony Ákos*, *Sassy István*, *Soltész Nagy Albert*. Szerkesztője (s később a lap tulajdonosa) *Ruttkay Menyhért*. Fő hivatása szerint a református főgimnázium énektanára, a református egyház karnagya negyedszázadon át, s a vasúti dalos körnek is ő a dirigense. Mindeme elfoglaltsága mellett a hírlapíráshoz is futotta szellemi energiáiból. Első cikkeit még a *Borsodmegyei Lapokban* jelentette meg.

Régióink lapjai a magyar honfoglalás ezredévi ünnepének elemző méltatását, a millenniumhoz kapcsolódó országos és helyi eseményekről való részletes tudósításokat, a kísérő társadalmi-közéleti megnyilvánulások kommentálását valamennyien elsőrendű feladatuknak tekintik, különösen az első fél évben, amikor a hivatalos rendezvények zöme sűrűsödik. A kormánypárti s az ellenzéki lapokban egyaránt az ünnepi témához illő, emelkedett hangú emlékezők jellemzik a nevezetes esztendő sajtónyitányát. Ám korántsem valamiféle „romantikus történelemszemlélet jegyében” fogantak a további érdemi, elemző írások. A *Borsod* már a millenáris évi első számában kertelés nélkül érzékelteti a nyomott szellemi közhangulatot: „... százszorosan nehéz a szellemi munka állapota és vele együtt azon orgánusoké, melyek a szellemi tőkét kamatoztatják, vagyis világosabban szólva, amelyekben szellemi és erkölcsi erők nyilatkoznak, avégből, hogy minden lehető téren az éber őrszem feladatát teljesítsék. Mert először is sehol semmi téren oly nagy, oly elpusztító törekvésű a verseny, mint a hírlapirodalom terén, másodsor és különösen sehol sem oly nehéz felismerni a valót és hamisat ... mint a hírlapokban. A szellemek versenyének fin de siècle-i jellege, hogy erkölcstelen és hamis törekvéseknek a hírlapirodalom terén is oly nagy tábora van, mint a jónak és igaznak volt valaha, sőt ami még leverőbb e téren, tehát a legnagyobb nyilvánosság terén, épp oly bátorsággal, felvont sisakkal, mondhatjuk sans géne védik a rosszat és hamisat, mintha az a világ legigazabb ügye volna. A szellemek nagy képzettsége, a tollforgatásnak csaknem hihetetlen gyakorlottsága a legtetszetősebb alakba tudja öltöztetni a legrosszabb irányú törekvéseket is az olvasók megtévesztésére, úgy, hogy különösen az úgynevezett jámbor olvasó azt hiszi, hogy – mint mondani szokták – fenekig tejfel. Külső megnyilvánulá-

saikban alig lehet a két irányt egymástól megkülönböztetni, az egyik is oly hévvel tart philippikát a maga igaza mellett, mint a másik.”

Az *Abauj-Kassai Közlöny* újévköszöntő vezércikkének helyzetképe sem rózsás: „Ideges a világ, a magánélet tünetei is erről az idegességről tesznek tanúságot, párbajmánia, hírlapi csetepaték, bűntények, és általános az a túlfeszültség mely társadalmi életünket uralja ... annyi bizonyos, hogy évezredes ünnepünk elé nem kedvező kilátások között lépünk.”

A *Gömör-Kishont* a millenniumot köszöntő vezércikkében arra figyelmeztet, nehogy az ünnepi külsőségek elvonják a figyelmet a lényegesebből, a konkrét helyi tennivalókról. Mert a rendkívüli alkalomhoz illő ugyan, hogy „...a vármegye kellő fénnel óhajtja bandériumát a királyi menetben megjelentetni, ... hogy legyen tartva a millennium ideje alatt egy ünnepi díszközgyűlés hazafias beszédekkel, s utána legyen ősi szokás szerint magyaros áldomás, de ezen mozzanatok még mindig nem elégségesek, hogy az ünnep itt vármegyénkben tartós, maradandó emlékeket hagyjon hátra.” S még hozzáteszi: „Ám anélkül, hogy gúnyolódni akarnánk, sőt inkább az ünnepi hangulathoz méltó törekvés által juthatunk arra a meggyőződésre, hogy az ünnepi ágyúkat jól megtöltöttük puskaporral, azok puffogni is fognak, versenyt fognak durrogni velük tán a pezsgős palackok is, de az igazi célt, nemzeti ünnepélynek rendezését itt a vidék központjában alig érjük el.”

A kassai *Felsőmagyarország* március 6-i számának vezércikkében bírálja a millenniumi rendezvények túlságosan fővárosi központosítását, s azt is, hogy a hivatalos ünnepségsorozat csak májusban, az országos kiállítás megnyitásával veszi kezdetét, majd felveti a kérdést: „Ha erre az új év első napja nem volt alkalmas, miért nem fogadták el országosan az ünneplés kezdetül március tizenötödikét, a nemzet újjászületésének ... napját? ... Vagy tán a hazafiság szabadabb nyilvánulását még mindig korlátozni kell s ez a nap a félreértések nagy könyvébe feketével van beírva? ... ha a millennium ünneplését a béke ünnepének tartjuk, amiként az is, akkor ne lássunk még most is és szüntelenül oly fekete pontokat a múltban, melyek veszélyesek lehetnének a jövőben ... Nagy tévedés lenne ily napokból, mint március 15., tilalmi időt csinálni.”

Ugyancsak kassai példa tanúsítja a hivatalos kormányzat politikai szervilizmusát. Hiába próbálkozik Kassa városának választott képviselő-testülete, a közvélemény nyomására, történelmi perújrafelvétellel is a honalapítás ezredéves ünnepe alkalmából. Még az év elején fordult a város törvényhatósága az országgyűléshez, hogy az szavazzon meg a nagy nemzeti évforduló ünnepéhez méltó határozatot a rodostói száműzetésben elhunyt II. Rákóczi Ferenc és legközelebbi bujdosó társai hamvainak hazahozatalára, s hogy a szent hamvaknak szolgáljon végső nyughelyül az ezredéves jubileumra felújított kassai székesegyház, nyomatékos érvként hangoztatva, hogy Rákóczinak fejedelemsége idején Kassa volt a székvárosa. A kegyeletes javaslat képviselőházi vitája váratlan politikai vihart kavart. A vitát az *Abauj-Kassai Közlöny*, helyszíni tudósítója révén, részletesen ismertette. *Thaly Kálmán*, a hírneves történész képviselő emlékeztette az országgyűlést, hogy már a nyolcszázhetvenes években ötvenkét törvényhatóság kérelmezte a hamvak hazahozatalát, hasztalan, majd 1894-ben Bereg és Zemplén megye együttesen nyújtott be hasonló kérelmet, szintén eredménytelenül. Ezért még inkább indokolt a kassai sürgetés.

Az ellenzék nevében felszólalt a nagy tekintélyű *Eötvös Károly*, jogász és író, aki hevesen ostromozta a kormányzat időhúzó, hazafiatlan taktikázását, s követelte töröltetni az 1715. évi országgyűlés 49. számú törvényéből a Rákóczit és a szabadságharcos társait denunciók cikkeket. A lap közölte a teljes beszédet. Ebből idézünk: „...mikor

Rákóczi, barátait, híveit és vértanúit egy országgyűlés elnevezhette a haza nyilvános ellenségeinek, ezt nevezem én nemcsak nemzet-, de istenkáromlásnak ... Ha hazahozzuk azokat a hamvakat, mert érezzük kötelességünket magunk s őseink iránt, ... akkor legyen bennünk elég erő, hazafiság és kötelességérzet a törvénykönyvünkéből ezt a nemzet szégyenét valahára kitörölni. Arra hívom fel a tisztelt miniszterelnök úr figyelmét, hogy ne bizonytalan időre, ne évek hosszú sorára halassza ezt a dolgot, de történjék meg az év folyamán. Semmi mással jóindulatilag emlékeztetésem saját kormánya nevét nem teheti, mint ezzel.”

Majd így folytatta: „Az ezredéves ünnepélllyel ez egyáltalán nem ellenkezik, ha ... eme nagy, dicső hazafi hamvai visszahozatnak, ... mert a nemzet erre régóta törekedett, törekvése hiábavaló volt, azért, mert saját nemzetünk kormányai gördítettek akadályt a nemzet ezen óhajtságának teljesítése elé.”

(S a történeti igazsághoz hozzátartozik, hogy gördítettek még további tíz eszten-deig, míg végre 1906-ban a száműzöttek hamvai Kassára hazatérhettek.)

A korabeli hírlapjaink nem hallgatják el, hogy a nemzeti ezredforduló nemcsak a látványos nagy „gründolások”, hanem a kisebb-nagyobb gazdasági panamák korszaka is. Borsodban például maga a főispán, *dr. Miklós Gyula* lett sáros egy vasútépítési panamában. (Persze végül is „személyi becsületét” kimosta belőle a fiskális szolidaritás, de főispáni tisztéről le kellett mondania.)

A *Szabadság* című miskolci lap így kommentálja a panamákról szóló híreket: „Becsület, jellem, lelki tisztaság. Nem érti ezt, nem akarja ezt a mai ember, aki modernnek hívja magát ... Becsület, jellem, ... – a századvég embere kacag ezen, s ha csak ezzel állsz ki a fórumra, nem pedig gonosz szándékkal, mely a hitványságok minden nemére képes, akkor vonulj a sarokba, jámbor – ha elméd még oly rakott is a tudomány kincsével, s habár a teremtő erő belőled kitör és eget kér.”

Az olyannyiszor fölemlgetett gazdasági konjunktúrából mi sem érzékelhető az ország felső peremvidékén. A *Borsodmegyei Lapok* március 10-i száma konkrét példák-kal dokumentálja Miskolc válságos gazdasági helyzetét „Két ipartelep sorsa” című cikkében: „Városunkban, amelyet szeretünk iparos és gyárakat alapító, üzemben tartó jelentékeny helynek nevezni, ... két ipartelep szüntette be működését. Az egyik a Kohn Jónás féle gőzmalom, a másik az agyagipari részvénytársaság, mely rövid másfél évig tartó kísérletezés után szűnt meg.” S folytatja a sort április 24-i számában: „Ismét hanyatlásról és veszteségről kell hírt adnunk. Egy olyan iparvállalat vezetősége jelent be tetemes veszteséget, mely városunk, sőt megyénk első iparvállalata volt, mely nagyszabású üzemével sok ezer embernek adott keresetet – közvetlenül és közvetve – ... mely vármegyei kiállításon kinyerte a jury méltatását és jogosan díjaztatott első jutalmakkal.” A kommentár ahhoz a hírhez kapcsolódik, hogy a Borsod-Miskolci Gőzmalom Részvénytársaság vezetősége soros közgyűlésén bejelentette: a vállalat az előző gazdasági évet tetemes veszteséggel zárta, s drasztikus intézkedések szükségesek az üzem talpraállításához.

Ilyen előzmények után rendezték meg június első napján – a kötelező látványos külsőségekkel körítve – a megyei díszközgyűlést Miskolcon a millennium jegyében. Ünnepi szónokul a közéletből már visszavonult, nyugalmazott alispánt, ám költőként változatlanul nagyra becsült *Lévay Józsefet* nyerték meg. Emelkedett hangú beszédében – amely a korszak tradicionális szónoki stílusának iskolapéldája – ő sem tudott maradandóbb érvényűt megfogalmazni, mint ezt: „... nagy érdemünk maga az a történelmi tény, hogy magunkat itt ezer évig fenntartottuk.”